

sentit figurat de 'desguittar, parlar imprudentment' (al capdavant l'acc. vigatana que hem vist, però figuradament): «no sé en lo món com sou fets! Bé, toquem un altre punt, / perquè en aquest ja t'esquitlles», Pittarra (*Coses de l'Oncle*, en *Gatades* 1, 193). M'escriu Giner i March (1957) que *esquitlar-se* és també valencià: *esg. una cosa de les mans*, p. ex. 'el sabó, un peix viu, una serp', 'esmunyir-se, escapar-se'.³

Aquest és un mot que ha estat ben poc atès pels romanistes, tot i que té important parentela fora del català. En gascó, no manca de representació en els Pirineus. En tot cas és molt viu a la Vall d'Aran, on vaig sentir *exgillà-se* (per a *exg.* < *esk.* veg. el que dic d'*exginsà* aranès en l'article *ESQUINÇAR*) 'relliscar' sobretot a la part alta (Gessa i Arties) i mitjana de la Vall (Montcorbau) (més aviat *ezlizà-se* en el baix aranès), amb *l* ben geminada.⁴ Llengd. *reskinlà* «glisser, patiner sur la glace», *eskilià* «fuir, se sauver», *desqilià* (és a dir: *desquilhà*) «se sauver, s'en aller» (Sauvages), Erau *resquià* «glisser» (Mâzuc),⁵ delfinès *squiliâr* «glisser, échapper, disparaître» (Martin, *Le Patois de Lallé*, en el qual *lh* > *li*), Alpes-Cottiennes *esquiliar* «glisser sur une pente unie» (Chabrand). Com a reflexiu, pertany també a la llengua de Mistral: «Cifèr --- per un trauc de sarraio --- vai s'esquihà dins vostro cello», *Nerto* (III, v. 300, trad. «se glisser»).

Per altra banda, a Itàlia: Valdichiana (Arezzo) *squillere* «scivolare», Versilia *squillare*, Còrsega *guillare*, «sdruciolare», Servigliano *sguillà* «sguizzare» ('esquitllar-se, escapolar-se el peix de la mà'), Bolonya *squillar*, Piacenza *sguà*, piem. *sgbiè*, Ventimiglia *sgiglià*, Menton *sguà* «scivolare», genov. *scüggia* «sdruciolare, scivolare» (més detalls, *ARom.* III, 402-3; v. 92; Pieri, *Misc. Ascoli*, 421ss.; Parodi, *Rom.* XVII, 64-65); Umbria *squillarse* «sdruciolarsi», AIS mapa 848. No crec, en canvi, que pròpiament hi hàgim d'afegir el sard *iskilare* (MLWagner, *Diz. Etim. Sardo*), perquè aquest deu ser catalanisme.

L'it. ant. *squillare* deu tenir el mateix sentit fonamental de 'esquitllar-se, botar lluny' en Boccaccio (*squillar fuori* parlant del foc que salta o guspireja, en el *Ninfale Fiesolano*), en Pulci † 1484 (parlant d'un ocell que plana pel cel) i transitivament 'llançar lliscant' («aveva una detta che *squillava* gli aguti cinquecento braccia discosto» 'tenia la sort de llançar els claus 500 braces lluny', en el Lasca, † 1584), per més que els diccionaris donin ací i allà traduccions imperfectes com 'volar ràpidament', 'disparar, llançar a força de braç'.

A penes hi ha representació d'això en el domini castellà, però no hi ha mancat del tot, i no es pot negligir perquè hi té forma autòctona; segons el *DAut.* «en el reino de Murcia y otras partes», «*escullirse*, deslizar-se, caerse» i en eds. posteriors l'AcEsp. l'ha definit «escabullirse», i ha afegit *escullir* intr. «resbalar, caer»: el poeta murcià Vicente Medina va escriure «escalza y temblando *se esculle* hasta el huerto»; jo ho he sentit a gent de les muntanyes d'Almeria amb aquest sentit i també, parlant de la seda i teixits semblants, 'escorre's en les mans, lliscar'.

Així ho deia la meua inoblidable. Però hi ha una variant en *-ar* i aquesta és antiga, i s'usa tant o més amplament que l'altra, a la zona de l'altre extrem d'Espanya: santand. *escullar*, *cullir* i *cullar* «escurrir-se, gotear» (GaLomas), a l'alta Montaña santanderina *escullar* «gotear; agotar» (*BRAE* xxxiii, 300), ast. or. *escuyar* «escurrir el agua de una olla de castañas después de cocerlas» (Vigón), i gall. *escullirse* 'escorre's' (Valladares, com a Almeria). Ara bé de la forma en *-ar* tenim un testimoni, c. 1490, en Alonso de Palencia, que usa *excullado*, junt amb «vaziado, afloxado, fatigado» per traduir el ll. *effetus* ('fatigat, defallit, esgotat'), aplicat pròpiament a la dona abatuda i aclaparada a força de parlar).

Com que la variant verbal en *-ar* és també andalusa (almenys en el derivat *escullar* «resbalar», Alcalá Venceslada), n'hem de concloure que la forma primitiva fou *escullar* en dialectes de les diverses regions castellanès, alterada en *-ir* per la influència del sinònim més puixant *escabullir*. I la *-l-* del gall. *escullir-se* ens ensenya que l'ètimon d'això, com ho mostren inequívocament les formes italianes, catalanes, araneses i fins les occitanes, no fou una lateral palatal sinó una *-l-* geminada originària. Si en totes les llengües hi ha *qui* i només el castellà té *ku*, hem d'interpretar-ho com una reducció de *QUI* comparable a la d'*ENCONAR* < *INQUINARE*, *sangonera*, *sangonent* < *SANGUINARIA*, *-ENTUS*, *engonal* *INGUINALE*, *custión* < *cuestión*, *Rigolisa* (angl. *licorice*) < *LIQUIRITIA*, *inquinare/cunire*, etc.⁶

L'únic camí etimològic raonable em sembla estar cap a on suggerí Gamillscheg (*RFE* xix, 254; *Rom. Germ.* II, 153),⁷ en relacionar amb l'a.-al. ant. *quëllan* 'brollar, rajar, escolar-se', 'sorgir', avui continuat per l'al. *quellen*, i germà dels alt i b. al. antics *quëlla*, avui al. *quelle* 'deu, naixement d'aigua', ags. *cuiella*. Car des d'aquest significat d'«escolar-se» sí que podem arribar al d'«esmunyir-se, escorre's» i llavors 'escapar-se's de les mans', 'esquitllar-se'. Però Gamillscheg no s'adona que el mot no és pas patrimoni d'Itàlia, sinó igualment d'altres tres o quatre dominis romànics més occidentals, i que per tant no és possible partir del longobard ni de cap forma d'alt-alemany, sinó del gòtic, on el mateix verb degué existir; o millor encara d'una forma derivada **USQUILLAN*, formada pel gòtic amb el seu vivíssim prefix *us-*, de valor igual al del ll. *ex-* o a l'*iz-* d'altres llengües indoeuropees (baltoeslau, alt-alemany, etc.).

Ara bé, al vocalisme *ë* de l'a. i b.-alemany correspon regularment i segons la fonètica del gòtic; les formacions amb *us-* eren freqüents en gòtic (veg. *ESBALAIR* **UZBLAUDJAN*, ací mateix, on ja n'hem vistes un parell més) i, així, partint d'**USQUILLAN* tenim ja no semblança aproximada amb el mot romànic sinó, podem dir, identitat completa pel costat de la forma, i alhora el significat coincideix encara millor: el sentit del mot germànic ja no és simplement el del fr. *couler* o el nostre *rajar*, sinó el del fr. *s'écouler*, cat. *escolar-se*: escolar-se de les nostres mans = *esmunyir-se*, *esquitllar-se*.